

RELIGION – DOMESTIC POLICY – FOREIGN POLICY – CASUS BELLII¹

Prof. Vladimir Chukov, DSc

Department of Economics and International Relations,

Faculty of Business and Management

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: 0889 768745

E-mail: vlachu1@gmail.com

Abstract: *The influence of religion in the interaction of states is one of the great and underdeveloped security challenges of the 21st century. Its role in international politics presents an intellectual challenge to scholars of international relations, religion, and politics. Religion has emerged as a significant factor in some analyzes in the field of international relations, although there are still huge blanks and unexplored sectors in the religion-foreign policy relationship. Many researchers have made valuable analyzes seeking the opinions of adherents of various faiths concerning the relationship between religion and foreign policy.*

Keywords: Religion, Domestic policy, Foreign policy

JEL Codes: F52, F53

ВЪВЕДЕНИЕ

Влиянието на религията във взаимодействието на държавите е едно от големите и недоразработени предизвикателства пред сигурността на XXI първи век. Ролята ѝ в международната политика представлява интелектуално предизвикателство за изследователите на международните отношения, религията и политиката. Религията се очертава като съществен фактор в някои анализи в областта на международните отношения, въпреки че все още остават огромни бели петна и неизследвани сектори в релацията религия-външна политика. Много изследователи правят ценни анализи, търсейки мненията на привържениците на различни конфесии, отнасящи се за взаимоотношенията между религията и външната политика. Те се опитват да отговорят на фундаменталния въпрос дали религията е основната причина за множеството конфликти след Студената война в различните части на света. Такива автори са Тед Желен, Брус Русет, Ерол Хендерсон, Ричард Тюкер, Джакомо Киоза, Филип Ройдер, Стивън Зюн, Питър Фурия, Ръсел Лукас, Джефри Хайнес и други.

ИЗЛОЖЕНИЕ

По време на своето управление президентът Дуайт Д. Айзенхауер, кръстен протестант, е известен с това, че е формулирал Студената война с религиозни термини. Той казва: „Когато Бог влезе, комунизмът трябва да си отиде“. Логично е да се възприема, че американският президент е имал предвид християнския Бог. В същото време очевидно неговата визия е била по-широка и застава и до ислямския Бог, тъй като през 1956 г. той се противопоставя на своите юдео-християнски съюзници /Израел, Великобритания и Франция/ по време на Суецката криза. В първата си реакция след терористичните атаки на 11 септември 2001 г. Джордж Буш-син използва религиозна реторика. Вероятно емоцията изстреля словосъчетанието „кръстоносни войни“, което обаче по-късно слезе от употреба. Той подчерта, че САЩ не са във война с мюсюлманите или с ислямската религия. Убеденият евангелист, демократът Джими Картер, който се превърна в наставник във външната политика на своите наследници-съпартийци Бил Клинтън и Барак Обама, показва коренно различен управленчески стил по отношение на Близкия Изток.

¹ Настоящият доклад е в изпълнение на проект на Факултет "Бизнес и мениджмънт" 2023-ВМ-01 на тема "Изследване на възможностите за преход към зелена и кръгова икономика", финансиран от Фонд "Научни изследвания" на Русенски университет „Ангел Кънчев“.

Религията, която изповядва мнозинството от населението на държавата, оказва нюансирано влияние върху формирането на външнополитическия курс и линия, върху начина на функционирането на външнополитическия механизъм и най-вече върху очертаването на ценностната система в дървото от приоритетите. В съвременните държави това обикновено влияе не директно, а косвено. Дължи се на факта на разделението на църковния институт от държавата. Днес статутът на религията в обществото, по силата на вътрешнополитическото законодателство /официална или държавна, отнасяща се най-вече за християнството/ се превръща в регулатор на качествата на външнополитическия акт, определен като „традиционалистки“, „радикален“, „манкиращ“ или придобил друг тип качество.

По силата на приемането на светския характер на огромното множество от страните-членки на ООН /с определени изключения/ религията отпада като основен регулатор на системата на международните отношения. Тя обаче формира една от функционалните подсистеми на международните отношения, заедно с морала, етиката и културата. С признаването на светския характер на Устава на ООН и акта на приемането на дадена страна в международната организация се слага край на доминирането на религията в международното право. Християнската и ислямската международна систематика, *de jure*, остават в миналото. Те обаче, *de facto*, остават при формирането на отделните колективни международноправни блокове, превръщайки се в ефективни външнополитически субекти. Реминисциращите профили на последните очертават културно-цивилизационното разделение на света, определящо в много голяма степен световните конфликти, заместващи тези на идеологическа основа, характерни за Студената война.

Процесът на „девалвирането“ на религията в международните отношения и външната политика достига до определено възможно ниво. Социално-политическите и икономически предизвикателства, както и съвременните технически средства внасят изключителна динамика в съвременния информационен поток. Американският експерт Дейвид Раткопф е на мнение, че понастоящем е много по-правилно да се говори за „киберполитик“, вместо за бисмарковата „реалполитик“. В същото време, обаче в епохата на „електронната демокрация и виртуалните общности“ религията се адаптира към политиката, подкрепяна от консерватизма на човешкия спомен и дух. Безспорен е фактът, че от нормативно-регулативно компонент на системата на международните отношения през Средновековието тя остава съществена, иманентна когнитивно-социална съставка на фундамента на модерните национални общества. Религията запазва идеологическо-културологичната си роля във вътрешполитически план. В това се дължи и нейното косвено влияние върху системата и дейността, отразяваща външната политика. Може да се очертае следната схема, която свързва религията с външната политика, преминавайки през отделните компоненти на политиката:

Религия – колективна ценостна система /видове идеологии – степен на зрялост на гражданското общество – вид политическа социологизация – начин на постигане /или липса/ на обществен консенсус – вътрешна политика – външна политика

Религията, изповядвана от мнозинството /по примера на европейските нации, които най-общо могат да бъдат определяни като етнически/, с нейната специфична морално-етична, социално-политическа и правна философия изпълнява своята иманентна многопластова цивилизационна роля в обществото и създадения от него етатистки институт. Тя поема функцията на спойващо или съответно дезинтегриращо звено в социално-психологическата плоскост, влияещо пряко върху неговата готовност за изработването на консенсус между отделните външнополитически субекти. Ако трябва да потърсим късата, оперативна релация между религията и външната политика, то можем да намерим няколко такива. Такива например са:

- Религия – обществено мнение – външна политика
- Религия – специфика на културологично-цивилизационния облик на обществото – външна политика

Важен момент в изследването е изясняването на същността на понятието „обществено съгласие“. Практически то е трансмитер на социално-мобилизационните свойства на религията в качеството ѝ на своеобразен рекрутационен идейно-ценностен резервоар на конкретна външнополитическа ориентация. В същото време обаче за проявлението на религията върху дадения външнополитически акт следва много добре да се разграничи политическия пълнеж от средствата за неговата реализация. По този начин, ако възприемем религията като амалгама от отделни компоненти на политиката – идеология, култура, социална практика, правна система и други, то външната политика може да се разглежда като материален процес, с фокус върху начините за реализиране на отделните цели. Дихотомията „цели-средства“, предшествана от интересите и последвана от полимерната /външнополитическа/ сила, е релевантния критерий – характеристика на външната политика, който може да се превърне във фундамент на конкретна класификационна таблица за релацията религия-външна политика.

Външната политика може да се определи просто като официално действие на държава, която засяга различни военни, икономически, хуманитарни, социални и културни измерения на отношенията ѝ с други държави и недържавни участници. В стерилен вид, това изключва от разглеждане на ролята на религията в явления като бунтове, гражданска война, неправителствени организации, транснационални организации (включително терористични), освен ако не е от обхвата на външната политика на държавата.

Религията като другата половина на нашата тема също е многостранно явление. Сериозно изследване на релацията външна политика-религия правят американските експерти Джонатан Фокс и Самюел Сандлер, поставяйки акцент върху втория обект на анализ. Според тях религията е източник на възгледи и ценности, но в същото време и на идентичност и легитимност, директно „свързани с формални институции.“ Тази концептуализация допълва дефиницията на Брус Линкълн за религията, който признава, че тя е амалгама от колективно поддържани духовни вярвания, формулирани в дискурс, увековечени и тълкувани от институции, общности и свързани в конкретни практики.

Водещи изследователи като Самюел Хънтингтън, Пипа Норис, Роналд Енгелхард и Даниел Филпот обръщат голямо внимание на релацията религия-международни отношения, възприемайки религията като съвкупност от догматика, култура и ценностна система. Те я възприемат като променлива величина, която зависи от естеството на деноминацията и честота на религиозната практика. Възможно е към нея да има „прикачена“ добре организирана институция, която да я ретранслира в изключително големи обществени пространства. Такива са мощната и авторитетна Католическа църква, но също така и терористичните организации Ал Кайда или ИДИЛ, които имат широко разпространени мрежи в много страни по света. Различни теории на религията и политиката също ни казват, че не можем да игнорираме ролята на религията като атрибут на индивидите и общностите, като организиран интерес в нейните институционални връзки с държавата.

Тези различни прояви на религия изглеждат значими в секторите, в които се формулира външната политика на държавата, тъй като отделните лидери представляват двигателя, а вътрешните организации - пътищата, по които влиянието на религията често преминава, за да повлияе на политическите решения - включително тези, взети във външнополитическата област. Религиозното наследство на дадена държава може да повлияе на цялостната ориентация във външната ѝ политика, кои държави са по-вероятните ѝ съюзници и врагове, каква е степента на въздействието върху външнополитическия механизъм, какво е взаимодействието с вътрешните политически структури е обект на изследване, към който могат да се направят още твърде много приноси.

Състоянието на нормативно-регулативният компонент на конвенционалната политическа система е най-релевантният белег за влиянието на религията върху нейната външна политика. Това се дължи на обстоятелството, че единствено правната норма има задължителен характер. Другите, произтичащи от религията нормативи – социални, морално-етични, познавателни и други, нямат императивната сила на закона. Те остават пожелателни за обществото величини и това ги прави по-трудни за изследване. Така,

търсейки взаимозависимостта между религия и външна политика практически изследователското действие се свежда до откриването на степента на индукцията на религиозни текстове /което е невъзможно в прекия смисъл на думата в националното законодателство на една светска държава/ или контекстуално проектиране на религиозни императиви и традиции. Ако се направи опит да се разшири обобщението, по-сполучливо би се отбелязало, че се търси степента на интерфериране на каноническата правна философия и логика в националната законодателна дострина. В тази светлина може да се маркира следната релация:

Каноническа правна доктрина-традиционна религия-национално законодателство-правни норми в областта на външната политика.

В редица ислямски държави това е отбелязано в конституционния текст, ако съществува такъв. Обикновено ислямското право заема тристепенна позиция. Така е с всички арабски конституции, с изключение на ливанската. На първо място, те провъзгласяват исляма като държавна религия /а понякога определят и задължителна ислямска принадлежност на държавния глава/ и отбелязват шариата като „единствен източник“ на действащия закон. Намерението, което стои зад тези клаузи, обикновено е да освети институции и практики, предшествващи конституцията /например държавен мюфтия, отговорен за консултиране на политически служители по религиозните закони/.

На второ място, конституциите акцентират върху ролята на религиозното право върху въпроси на *ал ахуал аш шахсия*, личния статус /като брак, развод, наследство и други/. Подобни текстове просто признават съществуващата практика. В случая често се използва израза „шариатът е част от националното законодателство“. Такъв е случаят с Мароко.

На трето място, някои арабски конституции предвиждат някаква хибридна, „центристка“ роля на ислямското право. Те провъзгласяват неговите принципи за „главен източник“. Такъв е случаят с Египет от 1980 г. Включването на такива текстове обикновено се разглеждат като опити за ислямизиране на правната /и политическата/ система, макар че на практика те не постигат този ефект. Ислямските клаузи променят малко правния ред, но изпращат важни сигнали за баланса на политическите сили и предлагат повече религиозни разбирания за националната идентичност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Не съществува универсален модел на релацията религия-външна политика, в който двата компонента да имат изравнени стойности и който да бъде приложен в две съседни държави по тъждествен начин. Не само всяка държава притежава специфичен външнополитически механизъм, дори и политическата система да е тъждествена /парламентарна република, президентска република, монархия и други/, но и значението на религиозните вярвания и практики на идентична деноминация е различно. Например източното православие в България, Гърция, Сърбия и Русия има различно измерение. Така в Гърция то има статут на „държавна“ религия, за разлика от България, в която тя е „официална“. Така например в първата страна полагането на клетвата на правителството и президента в присъствието на патриарха единствено я прави законосъобразна, съгласно конституционните текстове. В нашата страна поканата за присъствието на патриарха на Българската православна църква при същата церемония е по-скоро пожелателно. Тази християнска деноминация е силно релевантна част и откровен инструмент за постигането на целите в провежданата от Сърбия и особено Русия външна политика. Така например православните църкви на тези две държави силно подкрепят политиката на Сърбия спрямо Косово и респективно на Русия в Сирия.

Стратегическата култура на държавата се превръща в подгрупа на идентичността на културата на цялото общество, която определя властовите отношения между дадения субект и останалите субекти в системата на международните отношения. Ако произходът на тази идентичност може да бъде проследен до нейния религиозен генезис, тогава е възможно да се каже, че религията засяга външната политика чрез инкубиране и предаване на идентичности и респективно профили, които управляват външнополитическите решения на елитите в

обществените институции. Действащите лидери, в качеството им на индивидуални външнополитически субекти, могат да изучават или да налагат тези идентичности, чрез комуникация с обществото, както и да ги разпространяват върху други външнополитически субекти. Това може да стане чрез различен инструментариум, а именно чрез избори, организиране на преврати, директна военна интервенция, а също така и чрез окупация на чужди територии и общества. Ускоряването, забавянето или прякото осуетяване на тези действия могат да бъдат повлияни или организани от религиозни групи и общности, с влияние в обществото. Това е видимо в различните конфликтни зони, особено в трансгранични райони в Африка и Азия.

REFERENCES

- „When God comes in, Communism has to go“, (2008) Inboden, W. C., Religion and American Foreign Policy, 1945–1960, Cambridge: Cambridge University Press, 259.
- The Rethoric of Bush and Ben Lade, excerpt from Holy Terrors: Thinking About Religion after 9/11 by Bruce Lincoln, <https://press.uchicago.edu/Misc/Chicago/481921.html>, 11.02.2021.
- Daalder, I., J., M. Lindsay, (2003) American Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy, Washington, DC: The Brookings Institution, 34; Guth, J., (2004) George W. Bush and Religious Politics, In High Risk and Big Ambition: The Presidency of George W. Bush, edited by Steven E. Schier, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 58.
- Badie, L., P., Birnbaum, (1982) Sociologie de l'Etat, Grasset et Fasquelle, Paris, 143-145.
- Chukov. Vl., Foreign Policy and Ideas, (1998) Paradigma, 246-260, (*оригинално заглавие* - Чуков, Вл., Външна политика и идеи, (1998) Парадигма, София, 246-260).
- Sarvepalli, R., (1969) Religion and Society, London, Allen Unwin, 273.
- Rothkopf, D., (1998) The Age of Cyberpolitics, Journal of Foreign Affairs, Summer, 350.
- Polanyi, K., (1983) La grande transformation, Paris, Gallimard, 103-105.
- Sarvepalli, R., (1969) Religion and Society, London, Allen Unwin, 273.
- Capps, D., Lewis R., Ronsofhaff, (1976) P., Psychology of Religion. A Guide to Information Sources, Detroit, Michigan, 27.
- Bellin, E., (2008) Faith in Politics: New Trends in the Study of Religion and Politics. World Politics, 60/2: 315–347.
- Fox, J., Sandler, S., (2004) Bringing Religion Into International Relations. New York: Palgrave, 176-177.
- Huntington, S., (1993) The Clash of Civilizations? Foreign Affairs 72 /Summer/: 22–49; Norris, P., Inglehart, R., (2004) Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide, Cambridge: Cambridge University Press; Philpott, D. (2007), Explaining the Political Ambivalence of Religion. American Political Science Review, 101/3: 505–527.
- Watts, (1988) The Psychology of Religious Knowing, London, Cambridge, University Press, 87.
- Weber, M., (1985) L'éthique protestante et l'esprit du capitalisme, Paris, Plon.
- Brown, N., Drafting Islam to the Iraqi Constitution, Carnegie Endowment for International Peace, 20.08.2008, <https://carnegieendowment.org/sada/21531>, 12.02.2021.
- McGowan, P., Walker, S.G., (1981) Radical and Conventional Models of U.S. Foreign Economic Policymaking. World Politics 347–382.